

Marta Choroszczyńska

Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie

„Uczymy się nie dla szkoły, lecz dla życia”
(przysłowie łacińskie)

Uczeń pod lupą oceniania kształtującego, czyli o współpracy ucznia z nauczycielem

I. Teza: Ocenianie kształtujące wspomaga proces nauczania i uczenia się uczniów.

II. Argumenty:

- a. Rola nauczycieli w procesie edukacyjnym systemu oświaty.
- b. Program *Assesment for learning* na ratunek nauczaniu szkolnemu.
- c. Wpływ elementów oceniania kształtującego na proces dydaktyczny i wychowawczy w szkole.
- d. Zyski nauczyciela i ucznia w procesie nauczania kształtującego.

III. Wnioski: Ocenianie kształtujące wpływa korzystnie na proces nauczania i uczenia się oraz wspomaga działania wychowawcze w klasie.

Jednym z zadań szkoły zapisanym w Podstawie Programowej Kształcenia Ogólnego (...) jest stworzenie uczniom jak najlepszych warunków rozwoju osobistego, intelektualnego i społecznego. Zakłada się przy tym, że uczniowie powinni mieć wpływ na rozwój własny, rozwijać umiejętność oceny osiągnięć, co sprawi, że staną się odpowiedzialni za proces dydaktyczny, który współtworzą i w którym uczestniczą.

Zgodnie z zapisem w ww. podstawie programowej „nauczyciele tworzą uczniom warunki do nabywania m.in. następujących umiejętności (...) planowania, organizowania i oceniania własnej nauki, przyjmowania za nią odpowiedzialności”. To bardzo ważne umiejętności i bardzo trudne zadanie stojące przed

nauczycielami: nauczyć ucznia dokonywania samooceny, która jest niezbędnym warunkiem efektywnego kształcenia i osiągnięć w zakresie edukacji szkolnej.

Od dawna twórczy, aktywni nauczyciele zadają sobie pytania: jak zachęcić uczniów do nauki, jak motywować do pracy własnej, co zrobić, aby uczniowie traktowali oceny szkolne jako informacje na temat swoich postępów i nie uważali nauczyciela za przeciwnika w walce o pozytywną ocenę swojej pracy?

Odpowiedź nie jest łatwa, ale z doświadczeń wielu nauczycieli wynika, iż uczeń musi być świadom tego, że w procesie dydaktycznym to on jest najważniejszy (ma być podmiotem tego procesu). ma rozumieć czego i po co się uczy, w jaki sposób jest oceniany, czemu ta ocena ma służyć. Powinien umieć wykorzystywać tę wiedzę w sposób korzystny dla siebie.

W jaki sposób dokonać tego, aby uczeń poczuł się pełnoprawnym partnerem nauczyciela?

Niestety, model istniejącego nauczania i wychowania przestaje powoli być wystarczający, tak jak niewystarczające są metody i różnorakie techniki stosowane przy „wtłaczaniu” uczniom wiedzy, najczęściej przy pomocy nagród i kar z przewagą kar, w postaci demotywujących stopni szkolnych, uwag i rozmów przewencyjnych.

Zatem co robić dalej, gdzie szukać „złotego środka”?

Otóż na ratunek przychodzi program *Assesment for learning*, przetłumaczony na język polski jako Ocenianie Kształtujące.

Czy wnosi rewelacyjne nowości? I tak i nie. Wiele cech jest znanych, ale... raczej rzadko stosowanych.

Jednakowoż program zwraca uwagę, że o efektywności procesu dydaktycznego nie decyduje tylko nauczyciel, lecz także inni uczestnicy, tj. uczniowie i rodzice. Zmienia się też sposób patrzenia na rolę nauczyciela w szkole. Nauczyciel nie jest nadzorcą i sędzią, lecz przewodnikiem, który „iđąc (...), wskazuje drogę do jakiegoś miejsca, kto oprowadza i pokazuje rzeczy godne uwagi”, tyle słownik języka polskiego. W tym wypadku to osoba, która świetnie organizuje proces nauczania i uczenia się uczniów, uzupełnia i układa, systematyzuje wiedzę w świadomości ucznia. Wobec tego *ocenie kształtujące* jest próbą zmiany szkolnej rzeczywistości. W centrum uwagi staje uczeń a nie konieczność realizacji programu.

Elementem najważniejszym staje się ocenianie, które zawsze było trudnym i raczej przykrym obowiązkiem nauczyciela. Teraz ma być integralną częścią jasnego dla ucznia procesu nauczania i uczenia się.

Ocenianie tradycyjne nastawione jest na „przerobienie programu” obecnie wzmocnione przez „uwzględnienie standardów wymagań egzaminacyjnych”, których opanowanie warunkuje pozytywny wynik na egzaminie zewnętrznym.

Ocenianie kształtujące zaś w swoim zamyśle jest nastawione na pomaganie uczniom w uczeniu się, dlatego spokojnie tę nazwę można zmienić na *nauczanie kształtujące*. W procesie tym uczeń staje się pełnoprawnym uczestnikiem, uznając w nauczycielu swojego przewodnika i mistrza. Uczy się dla siebie samego

i bierze odpowiedzialność za to, co robi. Jest zawsze poinformowany, w jakim punkcie nabywania wiedzy i umiejętności się znajduje, co powinien poprawić, zmienić i w jakim kierunku zmierzać dalej. Wszystkie uwagi, rady i przemyślenia nauczyciela otrzymuje „od ręki”, gdyż jednym z elementów *nauczania kształtującego* jest informacja zwrotna, która prowadzi ucznia po meandrach nauki w szkole.

Ocenianie kształtujące zawiera kilka ważnych i logicznie dobranych elementów, które składają się na efektywny system dydaktyczny i wychowawczy. Posiada także swoją ideę i teorię, których prawdziwość potwierdza codzienność szkolna oraz owoce pracy nauczycieli i uczniów, np. wyniki sprawdzianu i egzaminu zewnętrznego.

Wobec takich doniesień Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli we współpracy z Centrum Edukacji Obywatelskiej i na zlecenie MENiS przeprowadził w kraju Program Pilotażowy Ocenianie Kształtujące.

Celem programu było:

- zwiększenie kompetencji nauczycieli w obszarze oceniania,
- wdrożenie oceniania kształtującego w wybranych szkołach,
- zbadanie wpływu oceniania kształtującego na proces oceniania wewnętrznego,
- sformułowanie wniosków dla systemu doskonalenia nauczycieli dotyczących wdrażania oceniania kształtującego.

Program pilotażu oparty jest na dotychczasowych doświadczeniach CEO z wprowadzania oceniania kształtującego w kraju oraz wnioskach sformułowanych w raporcie „Formative assessment. Improving learning in secondary classrooms”, OECD 2005. Za jego realizację odpowiada Pracownia Rozwoju Systemu Doskonalenia Nauczycieli w CODN.

Program polegał na wprowadzeniu w dziesięciu szkołach różnych typów (po dwie szkoły z pięciu województw: dolnośląskiego, małopolskiego, podkarpackiego, mazowieckiego i świętokrzyskiego) całorocznego pilotażu oceniania kształtującego w jednej wybranej klasie każdej szkoły biorącej udział w pilotażu.

Program składa się z pięciu elementów:

- 12-godzinne szkolenie początkowe (czerwiec 2004),
- kurs e-learningowy (październik 2005 – maj 2006),
- szkolenie dla osób odpowiedzialnych za wdrażanie OK. (październik 2005),
- szkolenie zespołu nauczycieli realizujących program w wybranej klasie (wrzesień 2005 – czerwiec 2006),
- całoroczna ewaluacja (wrzesień 2004 – wrzesień 2006).

Szkoły były wspierane przez nauczycieli konsultantów z wojewódzkich placówek doskonalenia (1-2 osoby z placówki) – specjalistów ds. oceniania, którzy otrzymali wsparcie merytoryczne od CODN i CEO w zakresie wdrażania oceniania kształtującego.

Przewidywane efekty to, przede wszystkim, upowszechnienie oceniania kształtującego jako elementu procesu oceniania wewnętrznego.

Zatem program pilotażowy i to, co ze sobą zaniósł do szkół, postawił ucznia pod lupą *oceniania kształtującego*.

Najważniejsze w procesie nauczania kształtującego okazały się elementy tegoż a także czynności nauczyciela, który stosując nauczanie kształtujące:

- określa cele lekcji i formułuje je w języku zrozumiałym dla ucznia,
- ustala wraz z uczniami kryteria oceniania, czyli na co będzie zwracał uwagę przy ocenie pracy i osiągnięć ucznia,
- buduje atmosferę uczenia się, pracując z uczniami i rodzicami,
- formułuje pytania kluczowe,
- zadaje pytania, które mają angażować ucznia w lekcję,
- stosuje efektywną informację zwrotną,
- wprowadza ocenę koleżeńską i samoocenę,
- jest refleksyjny i twórczy.

Wszystkie te elementy mają na celu wspomagać pracę ucznia i jemu służyć.

Podajmy je ogólnej analizie, wprowadzając pytanie kluczowe: co **ocenianie kształtujące** daje uczniowi?

Przede wszystkim różni się od najczęściej stosowanego w naszych szkołach tym, że ma służyć poprawie procesu uczenia się a nie podsumowaniu pracy ucznia.

Skutecznie przygotowuje młodych ludzi do uczenia się przez całe życie i przynosi udowodnione pozytywne efekty w pracy z uczniami mającymi trudności w nauce. Ewidentne zyski ucznia przy świadomym działaniu nauczyciela to:

- zapewnienie partnerskich relacji między Uczniem a Nauczycielem,
- budowanie poczucia wartości,
- uczenie uczenia się.

Oto pozytywne cechy stosowania oceniania kształtującego:

Zapewnienie partnerskich relacji U-N	Budowanie poczucia wartości	Uczenie uczenia się /przygotowanie do uczenia się przez całe życie
<p>Nauczyciel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • określa cele lekcji często przy współudziale ucznia, • podaje cele w języku zrozumiałym dla ucznia, • ustala z uczniami kryteria oceniania, podaje „nacobezu”, • formułuje pytania kluczowe, stymulując ciekawość i chęć poszukiwania odpowiedzi, • stosuje informację zwrotną, • wprowadza samoocenę i ocenę koleżeńską, • słucha informacji od ucznia. 	<p>Nauczyciel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • poprzez budowanie atmosfery uczenia się szanuje swojego partnera/ucznia, powierzając mu odpowiedzialność za wspólny proces nauczania i uczenia się, • przedstawiając cele w języku ucznia, eliminuje stan zagrożenia, jakim jest nierozumienie działań, • formułując informację zwrotną, zawsze odnosi się do osiągnięć ucznia, • wskazuje drogę poprawy jako naturalny proces uczenia się (błąd służy lepszemu wyjaśnianiu nieopanowanych wiadomości i umiejętności), • zawsze odwołuje się do ustalonych kryteriów, „nie zmienia reguł w trakcie gry”, • w trakcie oceny oddziela osobę od jego działania, • poważnie traktuje samoocenę pracy ucznia i uwzględnia ją przy ocenie nauczycielskiej, • dzieli się refleksjami na temat procesu uczenia się ucznia. 	<p>Nauczyciel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • formułuje jasne precyzyjne cele, • daje możliwość powrotu do postawionych celów i oceny ich osiągnięcia, • uświadamia, że warto się uczyć, • stawia pytania kluczowe, które są motywacją, inspiracją do poszukiwań, chęcią odkrywania nieznanego, • przygotowuje informację zwrotną do analizy własnych działań ucznia i oceny wkładu pracy, • umożliwia planowanie, organizowanie i ocenianie własnego procesu uczenia się.

Zapewnienie partnerskich relacji U-N	Budowanie poczucia wartości	Uczenie uczenia się /przygotowanie do uczenia się przez całe życie
<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • współokreśla cele lekcji(dlaczego i po co ma się tego dowiedzieć) • rozumie cele lekcji, • buduje atmosferę uczenia się, nie odczuwa lęku, • ma wpływ na ocenę szkolną, • rozumie elementy informacji zwrotnej od nauczyciela, ćwiczy ją w ocenie koleżeńskej, • stosuje samoocenę wg zasad IZ, • rozumie i akceptuje intencje nauczyciela. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • w trakcie działań nauczyciela stosującego elementy OK. czuje się pełnoprawnym uczestnikiem procesu dydaktycznego, • ma poczucie wartości ze względu na bogactwo informacji o sobie, o procesie nauczania i uczenia się, czuje się ważny dla nauczyciela, z którym współpracuje, • wie, że od niego dużo zależy. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • poznaje proces nauczania i uczenia się, • nie obawia się niespodzianek ze strony nauczyciela, • jest przygotowany do odbioru informacji, • ocena kształtująca służy do określenia, co zrobił dobrze a co może poprawić swoim wysiłkiem/pracą, • otrzymuje jasny komentarz do swojej pracy ściśle związany z kryteriami oceniania podanymi przed wykonaniem zadania.

Odpowiedź na pytanie, po analizie tabeli, kto te zyski wypracowuje, nie stwarza dużych trudności. Oczywiście są to:

Uczniowie:

- samodzielnie i świadomie biorą udział w lekcji,
- oceniają indywidualny proces nabywania wiedzy i umiejętności,
- uwzględniają informacje zwrotne i opinie nauczyciela o własnej drodze uczenia się.

Nauczyciele:

- świadomie organizują i planują proces dydaktyczny (od podstawy programowej do jednostki lekcyjnej),
- udzielają uczniowi informacji zwrotnej, zawierającej 4 istotne elementy: (wyszczególnienie i docenienie dobrych elementów pracy ucznia, odnotowanie tego, co wymaga poprawienia lub dodatkowej pracy ze strony ucznia, wskazówki, w jaki sposób uczeń powinien poprawić tę konkretną pracę, wskazówki, w jakim kierunku uczeń powinien pracować dalej).

Rodzice:

- współpracują z nauczycielami,
- znają ideę i teorię *oceniania kształtującego*,
- wspomagają swoje dziecko w nauce i nie wymagając stopni szkolnych w nadmiarze,
- wspierają dziecko i wspólnie z nim poszukując dobrej drogi kształcenia.

Inni zainteresowani, czyli dyrektorzy szkół, pracownicy nadzoru pedagogicznego i organu prowadzącego zapewne mogą liczyć na podniesienie jakości pracy szkoły, a co za tym idzie na dobre wyniki nauczania i zadowalające wyniki sprawdzianu i egzaminów zewnętrznych.

Oczywiście, będzie to możliwe przy wspólnym zaangażowaniu Uczniów, Nauczycieli, Rodziców i pozostałych osób, które pracują na rzecz edukacji szkolnej.

Współpraca między wymienionymi osobami jest najważniejszym ogniwem łączącym tych, którym zależy, aby uczeń polski był dobrze wykształconym Polakiem i świadomym swej wartości Europejczykiem.

Ocenianie kształtujące jest zapewne jednym ze sposobów na wzmocnienie edukacji w szkole i uświadomienie roli wykształcenia w życiu każdego człowieka, a „lupa” oceniania kształtującego, daje możliwość natychmiastowej ingerencji w proces kształcenia i wychowania każdego ucznia.

Oczywiście, aby się o tym przekonać, należy sprawdzić to na sobie, na swoim zespole klasowym i nie bać się zmian.

Z płynących z różnych stron kraju informacji na temat stosowania oceniania/nauczania kształtującego wstępnie wynika, że taki model nauczania wpływa korzystnie na uczniów, nauczycieli i rodziców, a że nie jest łatwy i wygodny? No cóż...

Poczekajmy na wyniki ewaluacji, raport zapewne będzie interesujący.

Bibliografia:

1. Kalandyk M., *Ocenianie kształtujące – nowe spojrzenie na nauczanie*, [w:] *Ergo...Miesięcznik Oświatowy PCEN w Rzeszowie* 4(22)2006.
2. Kielczewska A.K., *Samoocena uczniów*. Poradnik Nauczyciela, Wydawnictwo Raabe, Warszawa 2005.
3. Niemierko B., *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, WSiP, Warszawa 2002.
4. Mervill H., *Duch klasy. Jak motywować uczniów do nauki*, CEO Wydawnictwo Civitas, Warszawa 2004.
5. Sterna D., *Ocenianie kształtujące w praktyce*, CEO, Warszawa 2006.
6. Informacje CODN w ramach Programu Pilotażowego *Ocenianie Kształtujące*, Warszawa 2005/2006.